
KRITIKAI SZEMLE

DÍJAK

HÍD-DÍJ, FORUM-DÍJ 2001

„Még mindig nem értik, hogy erkölcs, *katharxis*, tisztulás nélkül nem lehet élni” – írta a Budapest ostromát megelőző napokban Márai Sándor, s most, hogy az ország, melynek nevét díjazott könyvünk címe is őrzi, végképp a történelembe csúszott, azon kell eltűnődnöm, hogy írónk szavai, sajnos, változatlanul időszerűek. Mert igaz ugyan, hogy a hatalom, amely helyet biztosított a személytelennek, odaadta neki akaratát és képzeletét, s pusztítón fölébresztette magában a sötét semmit, vereséget szenvedett végül, ez azonban nem hozta meg a tisztulást. A katarzisz szégyentelen üzleti alkudozás tárgyává lett mára, miközben itt is, ott is feltörnek a gyűlölködés régi forrásai. S hogy a baj nagyobb legyen, környezetünkben is újra hallatszik azoknak „forradalmi” hangja, akik, alkotókban megfogyatkozott irodalmunkat becsmélve, egyéneket és intézményeket mocskolnak önfeledten, annak a jeleként, hogy tudatukig mindmáig nem hatoltak el a költő szavai: „mert megoszlik, mint az egy-élet / az egy igazság maga is”.

Hat-hét évvel ezelőtt, a mindnyájunkat próbára tevő, távlatokat lezáró történelmi sötétségnek talán legsivárabb időszakában, nyilván a körülményekkel is dacolva, Gerold László úgy döntött, hogy elkészíti irodalmunk lexikonát. Abból a fölismerésből kiindulva, hogy az olvasóközönség, a diákság, illetve a hazai és külföldi szerkesztőségek régóta érzik egy ilyen kiadvány hiányát, munkája során nemcsak írónk életrajzi és bibliográfiai adatait tartotta szem előtt, hanem az irodalmi folyóiratok, könyv- és füzetsorozatok, antológiák, bibliográfiák, irodalmi társaságok, pályázatok, díjak, állandó rendezvények, esetenként viták vonatkozó adatait is. Ezen túlmenően, az irodalmi élet holdudvarára figyelve, a rokon szakterületek művelőinek életét és munkásságát

éppúgy bemutatja, mint azokat a képzőművészeket és rendezőket, akiknek közvetlen kapcsolatuk volt vagy van a vajdasági magyar irodalommal. Külön hozadéka a lexikonnak a szokatlanul gazdag szekundér bibliográfia, amely nagymértékben megkönnyíti mindazok munkáját, akik az irodalmi múlt valamely periódusának jelentősebb műveit, törekvéseit kívánják közelebbről tanulmányozni.

Mindemellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon*, mint a lexikonok általában, a jövőre nyílik. Nemcsak azért, mert az irodalmi élet szüntelen változása, alakulástörténetének újabb jelenségei bebocsátást kérnek a múltak e gazdag tárházába, mert a lexikonírás, bár célja a teljesség, végső fokon befejezhetetlen munka, hanem mert az efféle kiadványok korántsem napi használatra készülnek. Bár a jövőre kétkedőn, szorongva gondolok, meggyőződésemm, hogy Gerold László lexikonát évtizedek múlva is haszonnal fogják forgatni mindazok, kiknek szívügye a vajdasági magyar irodalom. Annál inkább, mert változatlanul érvényesnek látszik, amit Németh László hetven évvel ezelőtt Szirmai Károlynak üzent: „Külön sorsoknak külön irodalom kell, s a Vajdaság egy darab elszakadt magyar sors, amelynek meg kell találnia a maga teljes garnitúra íróját, – ha nem is állíthat minden helyre elsőrangú erőt.”

Ebben a meggyőződésben kívánok Gerold Lászlónak, a bírálóbizottság nevében is, jó egészséget és további munkakedvet a lexikonírás folytatásához.

UTASI Csaba

ÉRTÉK ÉS FELELŐSSÉG

Mivel most a Híd Irodalmi Díjjal kitüntetett lexikonról szeretnék, kell beszélni, s a lexikon annyiban is eleve más, mint egy verses-, egy novelláskötet vagy egy regény, hogy hosszú, évtizedes, netán évszázados folyamatot ábázolva a folytonosságot bizonyítja, úgy gondolom, ebben a rövid köszönőszövegben is elsősorban a folytonosság elvét kell követni, ezt szeretném tiszteletben tartani.

Emlékeztetnék, tavaly, amikor itt a Híd-díjat átvette, Bányai János arról (is) szólt, hogy a díjat egy könyv kapja, amelynek történetesen van szerzője. Ha tavaly, amikor tanulmánykötetet díjazott a zsűri, a szerző a könyvről beszélt, s joggal beszélt, akkor most még inkább a könyvről kell beszélni, amely nem verses-, novellás- vagy tanulmánykötet, nem regény és nem monográfia, de verses-, novellás- és tanulmánykötetek, regények és monográfiák címeit tartalmazó lexikon, amelyet egy ember jegyez ugyan szerzőként, de amelynek szinte minden jugoszláviai/vajdasági magyar író a szerzője.

A lexikon, minden lexikon nevek, adatok, címek sora.

Irodalmi értékeink tárháza, amelyeket nemcsak begyűjteni, feljegyezni kellett s kell továbbra is, hanem felelősséggel megőrizni.

Ezért engedtessek meg, hogy néhány keresetlen gondolatot mondjak lexikonunk kapcsán az értékről és a felelősségről.

Vesszőparipám, sőt nyugodtan mondhatom, rögeszmém, hogy a kisebbség számára az élet minden területén, tehát szellemi téren, ezen belül az irodalomban is létfontosságú a minőség, amely megmaradásának záloga, és amellyel joggal követel(het) helyet magának abban a nagyobb közösségben, amelyhez tartozónak érzi magát és tartozni szeretne.

És mi – immár tíz éve is – éppen a szellemi/irodalmi értékeinkkel bánunk mostohán, sőt felelőtlenül. Ennek pontos magyarázatát nem tudom, de a tények mellett nem mehetek el szótlánul, mert nem hiszem ugyanis, hogy csak afféle mások hátán való felkapaszkodási kórról van szó. Túlságosan régóta folyik íróink, tudósaink, intézményeink lejáratása, itthon és Magyarországon, ahhoz, hogy csupán piti magánérvényesülési ügyeskedésnek tekinthessük ezt a magatartást, amely az utóbbi időben újra lábra kapni látszik. Persze a szellemi impotencia megnyilvánulásának is vélhetnénk, ahogy részben az is, s mint ilyent tudomásul sem kellene venni, nyugodtan napirendre térhetnénk fölötte. De hogy ilyen makacsul jelen van, jelen lehet, annak én általánosabb, mondhatnám, közéleti okát látom. Ma ugyanis, gondolják többen, politikusok és értelmiségiek is, bár nem hiszem, hogy rájuk éppen az értemiségi magatartás lenne jellemző, nem a kultúra a varázsszó, amely érvényesülni segít a nagy magyar glóbuszon. Kit érdekel ma a kultúra, amikor irodalom, színház, könyv, újság, iskola a politika eszköze lett? Amikor kisebbségi és mindkét irányban, délen is, északon is a nemzeti identitás fokmérője, mércéje a hamis retorika, a fenn az ernyő nincsen kas külsőség lobogtatása. Értem, hogy a politika nem szereti a kultúrát, mindig is lenézte, illetve saját érdekei szerint használta fel.

De miért kell íróknak, szerkesztőségeknek ehhez asszisztálni?

Ezt nem értem. Mert az is lehetséges, hogy csak beképzeljük: a politikának, a közéletnek erre van szüksége, holott annak semmiféle kultúrára és irodalomra nincs szüksége.

Illetve, amit erről gondolok, azt természetesen nem itt és most, ebben az ünnepi pillanatban fogom elmondani, amikor valóban alkalom kínálkozik arra, hogy ünnepeljünk. Tévedés ne essék, nem a díjazottat kell ünnepelni, hanem azt a könyvet, amely annak érdekében is készült, hogy lássuk, lássék végre, nyolc évtized alatt mit hoztunk irodalomként létre, milyen műveket, intézményeket, díjakat, hagyományt és jelent tartalmazó irodalmi tudat alakult itt ki, mit nevezhetünk jugoszláviai/vajdasági magyar irodalmi struktúrának, irodalmi gondolkodásunk rendszerének.

Ez olvasható ki a több mint három évtizede újabb s újabb kiadást megérvő irodalomtörténeti kézikönyvünkből és – remélem – ez tudható meg a most Híd Irodalmi Díjjal jutalmazott *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon*ból is.

Köszönöm a díjat *lexikonunk* nevében.

GEROLD László

CSEREPEINK

Nem szeretek életművekről beszélni. Az *életmű* mesterségesnek tűnik. Ettől sokkal fontosabb az egyedi alkotás, vagy maga a folyamat. Az alkotási folyamat, erről viszont túl nehéz beszélni. Ezért másról szólok.

Manapság nehéz összefüggően beszélni. Nehéz a cserepeinket összeszedni. Az ember kiáll és örül, ha egy-két gondolattal ülve tartja hallgatóságát. Én sem teszek mást. Elmondom, hogy például szerettem a latin miséket, mert, bár latinul nem értettem, valamit mégis megéreztem. A rejtélyt, a misztikumot, amit igazságtalanul kigyomláztak az életünkből. Pedig rubinszárnyú Cherubínok nélkül sohasem találjuk meg békénket. A latin misékből egy mondat erősen megmaradt emlékezetemben. Nemes Fekete Edit munkáit látva, elsősorban terrakottáit is érintve a *Memento, homo, quia pulvis est et in pulverem reverteris* jut eszembe. Mert valamennyien porból vétettünk és agyagból, csupán az a kérdés, kit hogyan égettek. Vagy, és számomra ez az izgalmasabb: ki hogyan égette magát, olyanok lesznek cserepei. Nemes Fekete Edit cserepeiben mindkét égetés titka érezhető. Soha még – mondja Hamvas – művészetben nem nyilatkozott meg más, mint titok, ami titok is maradt, és annak is kellett maradnia. A rejtély, bár mindenki láthatja, mégis rejtély marad, nyíltan feltárul, mégis elmondhatatlan. Erről az elmondhatatlanról igyekszem most beszélni, és még Szamarkandot meg sem említettem, pedig sokak szerint ott még a nap, az ég és a hold is türkiz fajanszból van.

Nemes Fekete Edit is tett ilyen kísérleteket. Vidám, fajanszmázás alkotásaival az eget gyúrta tenyérnyi kobaltkék és türkiz tárgyakká.

Végül a megismerésről. Életérzés, égtáj, szellemiség szerepel a zsűri hivatalos szóhasználatában. A delphoi Apollón szentélyének kapujára ezt a feliratot vésték: *Gnothi seauton*. Hozzávetőleges szó szerinti fordításban Hamvas szerint ez annyit jelent, mint ismerd meg önmagad. Úgy gondolom, hogy Nemes Fekete Edit legújabb, szakrálisnak nevezhető munkáira is bevethetnénk e szöveget. Mert szakrálisak, szakrálisnak alakba csúcsosodnak, mint a ház, a menedék, az összekulcsolt kéz. És különben is minden őszinte művészet csodaváró és csodahívó, vagyis szakrális. Nemes Fekete Edit stációkat készített számunkra, egy kilenced erejéig álljunk meg előttük, és ismerjük meg önmagunkat.

LÉPHAFT Pál